

Володимир Кляпчук

ГУЦУЛЬЩИНА ТА ГУЦУЛИ
економіка і народні промисли
(друга половина XIX – перша третина XX ст.)

Володимир Кляпчук

**I.KRYPIAKEVYCH INSTITUTE OF
UKRAINIAN STUDIES, NATIONAL
ACADEMY OF SCIENCES
OF UKRAINE**

**PRECARPATHIAN NATIONAL
UNIVERSITY NAMED
AFTER VASYL' STEFANYK**

V.M.Klapchuk

Hutsulshchyna and hutsuls: economy and folk crafts

(second half of the 19th – first third of the 20th centuries)

**Lviv–Ivano-Frankivsk
2009**

**Інститут українознавства
ім. І.Крип'якевича
НАН України**

**Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника**

В.М.Клапчук

**Гуцульщина та гуцули:
економіка і народні промисли
(друга половина XIX – перша третина XX ст.)**

**Львів–Івано-Франківськ
2009**

УДК 94 (477.85/.87) : 332.1 : 334.71 “друга половина XIX – перша третина XX”
ББК 63.3 (4 Укр) 52
К 47

Рецензенти:

М.В.КУГУТЯК, доктор історичних наук, професор, директор Інституту історії та політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

І.Г.ПАТЕР, доктор історичних наук, завідувач відділу новітньої історії України Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України;

Б.П.САВЧУК, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туризму та краєзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рекомендовано до друку Вченими радами Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Клапчук В.М.

К 47 Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша третина XX ст.): монографія / Володимир Клапчук / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Львів; Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – 508 с., іл. : 158, табл. : 126, бібл. : с. 447-503.

ISBN

Відповідальний редактор – доктор історичних наук, професор М.Р. ЛИТВИН

В монографії наведені нові дані з багатьох галузей господарства Гуцульщини, доповнені та узагальнені матеріали попередніх досліджень. На базі значного статистичного матеріалу комплексно досліджено антропологічний, етнічний та релігійний склад, динаміку чисельності та соціальну сферу життя населення; проаналізовано систему ведення лісового господарства та охорони лісів, особливості лісоексплуатації, лісопереробки, транспортування деревини; відтворено умови та специфіку видобування і переробки корисних копалин; охарактеризовано стан їздових, автомобільних та залізничних шляхів сполучення, особливості будівництва та експлуатації залізниць; доповнено характеристику житлового та громадського будівництва, забудови містечок; складено кадастр та проведено класифікацію церковних споруд; охарактеризовано структуру та розподіл земельних ресурсів, урожайність сільськогосподарських культур, динаміку кількості худоби, особливості ведення полонинського господарства; описано переважаючі види ремесел, деталізовано критерії їх оцінки, проведено різноманітні класифікації; окремою галуззю господарювання охарактеризовано сферу послуг.

The treatise contains the new information on many sectors of the economy of Hutsulshchyna as well as reviewed and integrated materials from the previous researches. Based on substantial statistic data, anthropological, ethnical and religious structure together with population changes and social pattern have been analyzed in complex. Forest management and conservation system, peculiarities of forest exploitation, woodworking industry and logging operations have been considered. Special conditions and techniques of mining operations and mineral processing have been presented. Condition of unsurfaced roads, highways and railways has been characterized and local peculiarities of railway construction and functioning have been provided. New information on private and public building construction and housing development in small towns have been added. Church buildings have been classified and included into special register. Structure and allocation of land resources and level of crop yield have been characterized. Livestock dynamics due to specific mountain pasture-ground farming methods have been noticed. Prevailing traditional crafts have been described by means of their detailed evaluation criteria and various classifications. Service business has been considered as a separate industry.

УДК 94 (477.85/.87) : 332.1 : 334.71 “друга половина XIX – перша третина XX”

ISBN

© Клапчук В.М., 2009

© «Фоліант», 2009

ЗМІСТ

Вступ	9
Розділ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ	13
1.1. Стан вивчення етнокультурних та соціально-економічних трансформацій господарського комплексу гуцулів	13
1.2. Археографія проблеми	34
1.3. Теоретико-методологічні засади історико-господарських студій	42
Розділ 2. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ	57
2.1. Межі поширення та система розселення гуцулів	57
2.2. Демографічна ситуація	62
2.3. Система освіти	87
2.4. Медичне забезпечення та санаторне лікування	100
2.5. Формування суспільно-політичної думки місцевого населення	111
2.6. Соціально-економічні умови розвитку господарства	146
Розділ 3. ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСІВ	149
3.1. Система ведення лісового господарства	149
3.2. Розробка лісосік і транспортування деревини	162
3.3. Переробка деревини на тартаках	163
3.4. Лісосплав	203
3.5. Охорона лісових екосистем	208
Розділ 4. ВИДОБУВАННЯ ТА ПЕРЕРОБКА МІСЦЕВИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	211
4.1. Родовища корисних копалин	211
4.2. Видобування та переробка горючих корисних копалин	216
4.3. Соленосні райони і діяльність солеварень	223
4.4. Видобування, переробка та використання будівельних матеріалів	232
4.5. Виробництво скла	233
Розділ 5. ТРАНСПОРТНІ ШЛЯХИ	235
5.1. Шосейні та вазові дороги	235
5.2. Залізничні шляхи	238
5.3. Вузькоколіїні залізниці	245
Розділ 6. БУДІВНИЦТВО	249
6.1. Традиційне житлове будівництво та господарські споруди	249
6.2. Церковне будівництво	263
6.3. Міська забудова та громадське будівництво	295
Розділ 7. ТРАДИЦІЙНЕ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	297
7.1. Земельні відносини та стан ведення землеробства	297
7.2. Тваринництво	306
7.3. Особливості полонинського господарства	311
Розділ 8. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА СПЕЦИФІКА ДОМАШНІХ	319

ПРОМИСЛІВ І РЕМЕСЕЛ

8.1. Стан ремесла	319
8.2. Ткацтво, обробка вовни, льону та конопель	327
8.3. Вишивальництво	333
8.4. Обробка шкір і виготовлення ужиткових виробів	344
8.5. Ковальство	352
8.6. Столярство та різьба по дереву	355
8.7. Писанкарство	385
8.8. Гончарство	387
8.9. Малопоширені ремесла	389
Розділ 9. СФЕРА ПОСЛУГ	391
9.1. Торгівля та ціноутворення	391
9.2. Поштово-телеграфні послуги	405
9.3. Туризм і відпочинок	406
9.4. Загальні особливості харчування	422
9.5. Банківські та фінансові послуги	424
Висновки	425
Список використаних джерел і літератури	447
<i>Пояснення слів та скорочень</i>	504
<i>Традиційні міри в Галичині XIX–XX ст.</i>	506

CONTENTS

Introduction	9
Chapter 1. HISTORIOGRAPHY, BASIS SOURCE, THEORETIC-METHODOLOGICAL BASE OF INVESTIGATIONS	13
1.1. Learning condition of ethno-cultural and social- economical transformations of economical complex of the Hutsuls	13
1.2. Archaeography of the problem	34
1.3. Theoretic-methodological basis of historical-economic investigations	42
Chapter 2. SOCIAL AND DEMOGRAPHIC PROCESSES	57
2.1. Population geographic range and settlement pattern of the Hutsuls	57
2.2. Demographic structure	62
2.3. Educational system	87
2.4. Health care and sanatorium-and-spa treatment	100
2.5. Building-up of local social and political public opinion	111
2.6. Social and economical conditions of business development	146
Chapter 3. FOREST MANAGEMENT AND OF FOREST EXPLOITATION	149
3.1. Forest management system	149
3.2. Wood cutting areas and timber transportation	162
3.3. Timber processing at sawmills	163
3.4. Timber rafting	203
3.5. Protection of forest ecosystems	208
Chapter 4. LOCAL MINING OPERATIONS AND MINERAL PROCESSING	211
4.1. Deposits of minerals	211
4.2. Mining operations and processing of combustible minerals	216
4.3. Salt-fields and saltworks	223
4.4. Mining, processing and application of building materials	232
4.5. Glass making	233
Chapter 5. TRANSPORTATION CHANNELS	235
5.1. Highways and unsurfaced roads	235
5.2. Railways	238
5.3. Narrow-gauge railways	245
Chapter 6. BUILDING	249
6.1. Traditional housing construction and utility rooms	249
6.2. Church construction	263
6.3. Town housing development and public buildings	295
Chapter 7. TRADITIONAL AGRICULTURE TECHNIQUES	297
7.1. Land-laws and crop farming	297
7.2. Stock-raising	306
7.3. Specific mountain pasture-ground farming methods	311
Chapter 8. SPECIFIC FOLK CRAFTS AND USEFUL ARTS AND THEIR INDIVIDUAL DEVELOPMENT	319

8.1. Hutsul handcraft situation	319
8.2. Weaving, wool, linen and hemp processing	327
8.3. Embroidering	333
8.4. Leather procession and making leather domestic items	344
8.5. Blacksmithing	352
8.6. Joinery and woodcarving	355
8.7. Making pysankas (Ukrainian Easter eggs, decorated using a wax-resist (batik) method)	385
8.8. Pottery	387
8.9. Rare crafts	389
Chapter 9. SERVICE BUSINESS	391
9.1. Trade and pricing	391
9.2. Post-and-telegraph service	405
9.3. Tourism and recreation	406
9.4. General specific food habits	422
9.5. Banking and finance services	424
Conclusions	425
List of literature cited	447
<i>Explanation of some words and abbreviations</i>	504
<i>Traditional measurement units in Galicia in 19-20th centuries</i>	506